

De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988.

Analyse van de resultaten.

---

door Johan ACKAERT

Assistent aan de Economische Hogeschool Limburg.

De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988 werden gekenmerkt door een aantal wettelijke innovaties. De belangrijkste vinden hun oorsprong in de door de regering Martens VIII nagestreefde communautaire pacificatie. Krachtens de wetten van 8 en 9 augustus 1988 worden in de gemeenten Komen-Waasten en Voeren, net als in de Brusselse randgemeenten Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, St. Genesius-Rode, Wemmel en Wezembeek-Oppem de te begeven schepenmandaten rechtstreeks verdeeld over de verschillende lijsten in functie van de behaalde kiesquotiënten. In dezelfde gemeenten worden de leden van de Raden voor Maatschappelijk Welzijn rechtstreeks verkozen op afzonderlijke lijsten, vermeld op hetzelfde stembiljet¹. Voorts bepaalde de wetgever dat de integrale voornamen van de kandidaten vermeld worden op de stembiljetten.

Zowel de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1982 als van 9 oktober 1988 volgden op een nationale coalitiewisseling. 10 oktober 1982 was de eerste confrontatie met de kiezer na de vorming van de regering Martens V (CVP-PSC-PVV-PRL). De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988 werden nog geen half jaar na de vorming van het kabinet Martens VIII (CVP-PSC-SP-PS-VU) georganiseerd. In beide gevallen grepen oppositiepartijen deze verkiezingen aan als een tussentijdse evaluatie van het gevoerde beleid. Dit was in 1982 vooral het geval met de SP, in 1988 met de PVV. Gemeenteraadsverkiezingen fungeren - althans gedeeltelijk - als nationale politieke barometer. Deze bijdrage poogt de evolutie van de krachtsverhoudingen tussen de verschillende politieke partijen op plaatselijk vlak te schetsen.

De pogingen tot nationale inlijsting van de gemeenteraadsverkiezingen nemen evenwel niet weg dat deze verkiezingen in de eerste plaats van lokaal belang zijn. De inwoners van de gemeenten kunnen een oordeel vellen over de lokale politieke gebeurtenissen die plaatsgrepen tijdens de vorige legislatuur en zich uitspreken over toekomstige beleidsopties. De eigen inzet van de gemeenteraadsverkiezingen wordt ondersteund door een recente enquête over de kiesplicht. Op de vraag of de respondent nog zou stemmen bij afschaffing van de kiesplicht antwoordde 55,7 bevestigend indien het gemeenteraadsverkiezingen betreft. Dit percentage bedraagt 46,7 voor de parlementsverkiezingen en 44,7 voor de verkiezingen van het

---

(1) Wet 8 augustus 1988 tot wijziging van de gemeentekieswet, gecoördineerd op 4 augustus 1932, met het oog op het aanpassen van de stembiljetten, B.S., 17 augustus 1988.

Wet 9 augustus 1988 tot wijziging van de gemeentewet, de gemeentekiestwet, de organieke wet betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, de provinciewet, het kieswetboek, de wet tot regeling van de gelijktijdige parlements- en provincieraadsverkiezingen, B.S., 13 augustus 1988.

Europees parlement². Deze verkiezingsanalyse benadrukt de eigen inzet van de gemeenteraadsverkiezingen door o.a. de impact van de politieke positie van elke partij (meerderheid of oppositie) tijdens de vorige bewindsperiode op de uitslag behaald op 9 oktober 1988 na te gaan.

I. Methodologische beperkingen

Verschillende factoren belemmeren een vlotte analyse van de gemeenteraadsverkiezingen. In de eerste plaats wijzigt de lokale politieke morfologie voortdurend. Een indicator hiervan is bij voorbeeld het aantal toegekende nationale lijstnummers aan de politieke partijen. In 1976 bedroeg dit aantal 10 en het liep op tot 27 in 1982. Als gevolg van de wet van 2 augustus 1988 die de partijen vertegenwoordigd in één van beide Kamers slechts toestaat één combinatie van beginletters wettelijk te beschermen, slonk dit aantal in 1988 tot 11³. Het aantal deelnemende lijsten is evenmin constant. In 1976 traden 1.450 lijsten in het verkiezingsstrijdperk. Dit aantal groeide aan tot 2.718 in 1982 maar viel terug tot 2.658 in 1988⁴. Dit betekent een gemiddelde van 4,5 lijsten per gemeente in 1988 tegenover 4,6 in 1982 en 4,1 in 1976⁵. In 1970 bedroeg dit gemiddelde amper 2,7. De grootste moeilijkheden duiken echter op bij de beoordeling van de lijsten die niet onder een nationaal nummer naar de gunst van de kiezer dingen. Op 9 oktober 1988 dienden zich 1.538 lijsten onder een beschermd letterwoord aan of 57,9% van het totaal aantal ingediende lijsten. Dit percentage is een terugloop met 2,5% vergeleken met 1982 en benadert het aandeel van 1976 (57,7%). Die nationalisering van de lijsten is het grootst in het Vlaamse Gewest met 69% en het geringst in Wallonië met 41,9%. In Brussel bedraagt het aandeel 'nationale' lijsten 49,7%.

Het feit dat 42,1% van de lijsten zich niet onder een nationaal nummer aandient, hoeft niet meteen te betekenen dat deze laatsten hun oorsprong volledig rechtvaardigen in zuiver plaatselijke aangelegenheden en verhoudingen. Pijnenburg wijst op het bestaan van semi- of pseudo-lokale lijsten. Dit uit zich op twee manieren. In de eerste plaats kunnen plaatselijke lijsten openlijke affiniteiten vertonen met nationale politieke partijen. In de tweede plaats maakt Pijnenburg gewag van rivaliserende of splinterlijsten⁶. De redenen waarom lijsten ondanks hun affiniteit met een nationale politieke partij niet opteren om deel te nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen onder een nationaal beschermd letterwoord kunnen

(2) Deze enquête werd uitgevoerd op basis van een toevalssteekproef bij 1269 kiesgerechtigden over heel België tussen 27 oktober en 10 november 1988 door SOBEMAP in opdracht van *Het Laatste Nieuws* die erover berichtte op 20 december 1988.

(3) De enige toegestane uitzondering op deze beperking houdt in dat de politieke partijen die letterwoorden mogen beschermen die reeds in het verleden van bescherming genoten.

(4) De cijfers van 1976 en 1982 vinden hun oorsprong in D. VAN DE WAUWER, *Les élections communales du 10 octobre 1982. Analyse des résultats*. In: *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 378. Het cijfer voor 1988 werd berekend op basis van MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN OPENBAAR AMBT, *Gemeenteraadsverkiezingen. Officiële volledige resultaten van 9 oktober*. Brussel, 1988, 172 blz.

(5) In 1988 werden geen verkiezingen uitgeschreven in het Limburgse Herstappe. In 1982 was dit naast Herstappe ook het geval in het Luikse Grâce-Hollogne.

(6) B. PIJNENBURG, *Locale coalitievorming in België: een multi-dimensionele verkenning*. In: *Tijdschrift voor Sociologie*, 1988, nr. 1-2, blz. 223.

velerlei zijn. Een belangrijk motief wordt vaak gevormd door de electorale sterkte van een kandidaat of lijsttrekker. Dit is bij voorbeeld in 1988 het geval met de lijst D.E.C.R.O.O. (PVV) in Brakel of in 1982 met de lijst R.E.M.A.C.L.E. (PS) in Vielsalm. In heel wat gevallen speculeren zelfs nationale politieke partijen op het electoraal gewicht van de uittredende burgemeester wat uitmondt in het ontstaan van de zgn. burgemeesterlijsten. Verder verklaren historische achtergronden vaak het opkomen onder plaatselijke namen. Zo neemt de VU in Limburg regelmatig deel aan de gemeenteraadsverkiezingen onder letterwoorden als 'Jong' of 'Nieuw'. Dit heeft dan te maken met de hypotheek die de Tweede Wereldoorlog legde op het Vlaams-Nationalisme. Een merkwaardig geval is de lijst A.G.I.R. in Komen-Waasten. Deze lijst is de voortzetting van de plaatselijke sectie van de P.S.C. die zich distancieerde van de nationale P.S.C.-leiding na het compromis dat aan de basis lag van de bepalingen in de wet 9 augustus 1988 inzake de proportionele verdeling van de schepenenmandaten en de rechtstreekse verkiezing van de Raden voor Maatschappelijk Welzijn. Pijnenburg vermeldt verder kartellijsten. Dit zijn lijsten die voortvloeien uit allianties van plaatselijke secties van verschillende nationale politieke partijen (eventueel aangevuld met zuivere of rivaliserende plaatselijke lijsten) met als het belangrijkste oogmerk vaak het doorbreken van een bestaande absolute meerderheid⁷. In Vlaanderen zijn deze kartellijsten vrij zeldzaam, met uitzondering van de faciliteitengemeenten⁸. In Wallonië is deze strategie vrij verspreid tegen absolute PS-meerderheden⁹.

Voor de redactie van deze bijdrage werd ernaar gestreefd zoveel mogelijk semi- of pseudo-plaatselijke lijsten onder de betrokken nationale politieke partijen te brengen. Verschillende bronnen werden daartoe aangeboord. Vooreerst beschikken we over lijsten van de Vlaamse politieke partijen waarin de door hen erkende 'plaatselijke' lijsten vermeld worden. In de tweede plaats werd een beroep gedaan op diverse publikaties¹⁰. Met het oog op het verkrijgen van een uniforme werkwijze werd deze bewerking niet alleen uitgevoerd voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 maar ook voor deze van 1976 en 1982. Dit brengt mee dat de weergegeven cijfers afwijken van andere publikaties. Als eerste resultaat van deze bewerking steeg het aantal nationale lijsten van 1538 tot 1747, of 65,7% van het totaal aantal lijsten.

(7) B. PIJENBURG, *a.w.*, blz. 222.

(8) E. LÉNTZEN, e.a., *Enjeux en stratégies pour les élections communales du 9 octobre 1988*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1988, nr. 1213, blz. 10.

(9) E. LÉNTZEN, e.a., *a.w.*, blz. 14.

(10) L. ASSELBERGHS, *Gemeentelijk Zakboekje 1988-1989*. Antwerpen, 1988, 275 blz. (+ 248 blz. bijlagen); L. ASSELBERGHS & J. VAN SOLINGE, *Mémento Communal 1988-1989*. Antwerpen, 1988, 297 blz. (+ 219 blz. bijlagen); X., *Géographie des élections communales du 10 octobre 1976*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1976, nr. 740-741, 41 blz.; L. ROWIES, *Les élections communales du 10 octobre 1982 (I)*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1982, nr. 977, 23 blz.; L. ROWIES, *Les élections communales du 10 octobre 1982 (II)*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1982, nr. 983, 24 blz.; L. ROWIES, *Les élections communales du 10 octobre 1982 (III)*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1983, nr. 1002, 20 blz.; L. ROWIES, *Les élections communales du 10 octobre 1982 (IV)*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1983, nr. 1015, 31 blz.; M. VANDENBUSSCHE, *Bruxelles: les partis politiques flamands aux élections communales*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1987, nr. 1168, 43 blz.; E. LÉNTZEN, e.a., *a.w.*, 28 blz.; E. LÉNTZEN, X. MABILLIE, *Les élections communales du 7 octobre 1988*. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1988, nr. 1215-1216, 73 blz.

II. De resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen

A. De opkomst en de blanco-ongeldige stemmen

Op 9 oktober 1988 begaven 6.616.662 kiezers zich naar de stembus. Dit is een opkomst van 93,4%, die 0,1% hoger lag dan voor de parlementsverkiezingen (Kamer van Volksvertegenwoordigers) van 13 december 1987¹¹. De opkomst was het grootst in Vlaanderen (94,9%) en het kleinst in Brussel (85,3%). In Wallonië daagde 92,6% van de kiezers op. Van de opgekomen kiezers bracht 4,6% een blanco of ongeldige stem uit tegenover 4,8% in 1982 en 3,6% in 1976¹². Dit is nagenoeg twee procent minder dan bij de parlementsverkiezingen van 13 december 1987. Brussel stemde het meest blanco of ongeldig (5,6%), Vlaanderen het minst (4,2%). In Wallonië bracht 5,2% van de kiezers een blanco of ongeldige stem uit.

Inzake opkomst en het uitbrengen van blanco of ongeldige stemmen zijn de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië enerzijds en Brussel anderzijds het meest significant. Tabel I legt een relatie tussen opkomst, het gebruik van blanco of ongeldige stemmen en het aantal inwoners.

TABEL I
Opkomst, blanco en ongeldige stemmen naar inwonertal

Aantal inwoners	Opkomst %	Blanco Ongeldig (%)
< 7.500	95,5	3,6
7.500 < 15.000	95,6	4,2
15.000 < 22.500	94,1	4,6
22.500 < 30.000	94,2	4,3
30.000 < 37.500	94,4	4,7
37.500 +	90,3	5,3

Tabel I toont aan dat het aantal afwezige kiezers en het gebruik van blanco of ongeldige stemmen vooral in de grotere gemeenten aangetroffen worden. 12 van de 19 Brusselse gemeenten hebben meer dan 37.500 inwoners. Deze beperktere politieke integratie in de steden hangt samen met de crisis van de leefbaarheid van de stad. Deze crisis wordt in de hand gewerkt door suburbanisatietendenzen en de economische crisis en versterken de verschraling van de sociale structuur van de stad¹³. Dit verklaart de vastgestelde politieke desintegratie in de 19 Brusselse gemeenten.

(11) Om het aantal gemeentekiezers te bepalen gebruikten we: MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN OPENBAAR AMBT, *Aantal gemeentekiezers op 9 oktober 1989*. Niet-gubliceerd document.

(12) De cijfers inzake opkomst, blanco en ongeldige stemmen bij de kamerverkiezingen van 13 december 1987 vinden hun oorsprong in W. FRAEYS, *Les élections législatives du 13 décembre 1987*. In: *Res Publica*, 1988, nr. 1, blz. 6. De cijfers inzake de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 en 1982 vinden hun oorsprong in D. VAN DE WAUWER, *a.w.*, blz. 388.

(13) G. DE BRABANDER, *De crisis van de stedelijke leefbaarheid*. In: *Driemaandelijks tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, 1985, nr. 154, blz. 219-229.

B. De resultaten in het Vlaamse Gewest

1. De evolutie 1976 - 1988

Tabel II geeft de evolutie weer van de percentages behaald door de verschillende partijen van 1976 tot 1988 in het Vlaamse Gewest.

Tabel II

Vlaanderen. Vergelijking van de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen (1976-1988)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
CVP	1976	283	42,8	41,3	1.502.201
	1982	285	37,6	36,6	1.378.353
	1988	284	37,0	35,9	1.397.642
SP	1976	260	21,3	19,7	718.740
	1982	267	21,6	20,3	763.941
	1988	264	21,1	19,8	772.352
PVV	1976	169	16,3	11,8	429.740
	1982	203	16,1	13,0	489.696
	1988	219	17,6	14,7	573.132
VU	1976	178	14,7	11,1	403.922
	1982	187	14,6	11,5	432.815
	1988	174	11,7	8,7	340.803
Agalev	1982	78	6,2	2,8	105.803
	1988	150	6,9	4,7	183.956
Vlaams	1982	24	2,5	0,7	26.629
Blok	1988	50	6,1	2,4	95.271
Divers	1976	48	2,5	1,1	39.347
Links	1982	50	2,0	0,8	31.608
	1988	47	1,4	0,5	21.231
Lokaal	1976	223	20,8	14,8	540.533
	1982	219	18,8	13,7	516.149
	1988	212	17,8	12,9	503.378

Kolom 1 staat voor het letterwoord van de partij, kolom 2 voor het jaartal van de gemeenteraadsverkiezingen, kolom 3 voor het aantal gemeenten waar de betrokken partij (of de lijst die er duidelijk affiniteiten mee vertoont) een lijst indiende, kolom vier voor het stemmenpercentage in de gemeenten waar de betrokken partij een lijst indiende, kolom 5 voor het stemmenpercentage berekend op alle geldig uitgebrachte stemmen in het Vlaamse Gewest en kolom 6 voor het aantal behaalde stemmen. De resultaten van 'Lokaal' staan voor plaatselijke lijsten die niet onder een nationale politieke partij kunnen thuisgebracht worden. Deze rubriek bevat dus ook kartellijsten. Onder de rubriek Divers Links horen de KP (Kommunistische Partij), PVDA (Partij van de Arbeid, voorheen AMADA), SAP (Socialistische Arbeiderspartij, voorheen RAL) en diverse klein-linkse eenheidslijsten thuis¹⁴.

(14) Voor de volledigheid dient vermeld dat in twee gemeenten het FDF en de PRL een lijst indienen. Hetzelfde deed de PS in één gemeente. Ze behaalden in de betrokken gemeenten respectie-

De CVP blijft in Vlaanderen op lokaal vlak de grootste partij, maar kon het verlies geleden in 1982 niet wegwerken. Integendeel, in de gemeenten waar de CVP deelnam aan de verkiezingen leed ze een gemiddeld verlies van 0,6%. De achteruitgang van de CVP komt duidelijker naar voor bij het overlopen van de gemeenten waar de CVP winst of verlies boekte. De christen-democraten verloren in 149 gemeenten terrein, in 129 gemeenten boekten ze vooruitgang en in twee gemeenten bleven ze op een status quo positie. De verliezen waren het grootst in de arrondissementen Ieper (-4,2%) en Brugge (-3,1%). De CVP won daarentegen 2,5% in het arrondissement Mechelen. In zeven arrondissementen boekte de CVP vooruitgang, in 10 verlies.

De SP blijft in Vlaanderen de tweede partij maar kon de winst geboekt in 1982 niet verderzetten. Integendeel, de SP verloor gemiddeld 0,5% en viel daarmee zelfs onder het peil van 1976. De socialisten verloren in 142 gemeenten en wonnen in 110 gemeenten. De SP gaf terrein prijs in 9 arrondissementen en won in 8. De verliezen zijn het grootst in de arrondissementen Kortrijk (-2,1%), Dendermonde (-2,2%) en in Antwerpen (-2,6%). De socialisten boekten de grootste winst in de arrondissementen Ieper (+ 3,5%), Tongeren-Maaseik (+ 2%) en Hasselt (+ 1,6%).

De PVV ging 1,5% vooruit vergeleken met 1982 (toen ze een verlies van 0,2% leed). PVV-winst was er in 115 gemeenten, verlies in 66. De liberalen verloren slechts in vier arrondissementen; Aalst (-0,1%), Veurne-Diksmuide-Oostende (-0,3%), Leuven (-0,8%) en Ieper (-2,2%). In de overige arrondissementen ging de PVV vooruit. Dit kwam het sterkst tot uiting in de arrondissementen Roeselare-Tielt (+ 7,1%), Tongeren-Maaseik (+ 3,5%) en Hasselt (+ 3,1%).

De VU zette de verliezende trend die licht ingezet was in 1982 in nog sterkere mate verder. Gemiddeld verloor de Volksunie 2,9%. Dit komt neer op een verlies in 122 gemeenten tegenover een winst in 36 gevallen. De VU boekte in slechts twee arrondissementen winst; Veurne-Diksmuide-Oostende (+ 3,7%) en Oudenaarde (+ 1,2%). In het arrondissement Ieper bleef de VU op een status-quo positie. In de overige arrondissementen was er verlies; het meest uitgesproken in Brugge en Hasselt (- 4,8%), Antwerpen (-4,3%), Aalst (- 4,2%) en Roeselare (-4%).

AGALEV won gemiddeld 0,7%. In de gemeenten waar AGALEV zowel in 1982 als in 1988 deel nam aan de verkiezingen boekte ze in 54 gevallen vooruitgang en in 14 gevallen verlies. De verliezen kwamen vooral voor in die gemeenten waar AGALEV niet onder het nationaal beschermd letterwoord aantrad. In vijf arrondissementen nam AGALEV voor het eerst deel aan de gemeenteraadsverkiezingen, zodat het zinloos is een vergelijking gebaseerd op de arrondissementele stemcijfers op te stellen.

Een arrondissementele vergelijking is voor het Vlaams Blok evenmin mogelijk. In de gemeenten waar het Vlaams Blok deel nam aan de verkiezingen boekte ze een vooruitgang van gemiddeld 1,7%. Die winst kwam het sterkst tot uiting in

velijk 10,5%, 10,3% en 6,8%, wat voor elk neerkwam op een geringe achteruitgang vergeleken met 1982. RAD nam in 1988 niet meer deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. In 1982 behaalde deze formatie 1,5% van de stemmen in de gemeenten waar ze een lijst indiende.

de stad Antwerpen waar het Vlaams Blok met 17,7% van de stemmen de derde partij werd. Naast het arrondissement Antwerpen situeert de winst van het Vlaams Blok zich vooral in het Waasland en het arrondissement Mechelen.

In Vlaanderen valt verder het aan belang inboeten van de lokale lijsten op, naast het wegwijnen van de klein-linkse partijen.

2. De spreiding van het stemmenaandeel van elke partij

Gewogen percentages geven slechts een algemeen beeld van de electorale sterkte van de verschillende partijen. Een meer verfijnd beeld wordt verkregen door de behaalde percentages in intervallen (van 10 procent breed) in te delen en na te gaan wat per partij het aandeel is in elk interval. Dit gebeurt in tabel III.

Tabel III

Vlaanderen. Procentueel aandeel van de vier grootste partijen per tien-procenten interval

INTERVAL	CVP	SP	PVV	VU
< 10%	0,0	17,8	18,7	42,0
10 < 20%	1,4	45,1	42,5	39,1
20 < 30%	19,7	24,2	22,4	13,8
30 < 40%	29,2	10,2	11,4	3,4
40 < 50%	28,5	2,7	3,7	0,6
50 < 60%	15,8	0,0	1,4	1,1
60% +	5,3	0,0	0,0	0,0

In tabel III valt het gewicht van de CVP op. Deze partij haalt in geen enkele gemeente minder dan 10% van de stemmen. In bijna de helft van de gemeenten waar de CVP deelnam aan de verkiezingen behaalt ze meer dan 40% van de stemmen. In 2% van de gemeenten haalde de CVP zelfs meer dan 50% van de stemmen. De SP slaagde er niet in om in een gemeente de kaap van de 50% te bereiken. In bijna 63% van de gemeenten verwierf de SP zelfs geen 20%. De PVV kreeg in 3 gemeenten meer dan 50% van de stemmen achter zich, maar haalde in 61% van de gevallen de 20% niet eens. De VU realiseerde dat zelfs in 81% van de gevallen niet; de VU wordt zelfs het meest aangetroffen in de categorie gemeenten met minder dan 10% der stemmen.

Tabel IV spreidt het stemmenaandeel van de grootste partijen en de lokale lijsten naar het aantal inwoners van de gemeenten.

Tabel IV

Vlaanderen. Stemmenaandeel naar inwonertal

Aantal inwoners	CVP	SP	PVV	VU	Agalev	Lokaal
< 7.500	45,3	19,1	24,7	19,6	5,2	50,5
7.500 < 15.000	40,8	16,8	19,2	15,7	6,7	31,9
15.000 < 22.500	40,4	18,0	17,5	13,2	7,5	22,4
22.500 < 30.000	36,1	21,1	17,8	14,6	6,3	11,6
30.000 < 37.500	37,3	21,7	18,5	9,2	5,9	12,3
37.500 +	30,1	26,8	15,2	8,9	7,5	3,0

Tabel IV wijst op een negatief verband tussen het inwonertal en de behaalde percentages van de CVP, VU en in mindere mate de PVV. De omgekeerde trend doet zich bij de SP voor : een sterkere positie in de grotere gemeenten dan in de kleinere. Bij AGALEV is de trend minder eenduidig. Opvallend is de variatie in het stemmenaandeel per inwonerscategorie bij de lokale lijsten. In de gemeenten met minder dan 7.500 inwoners verwerven deze lijsten nog meer dan de helft van de uitgebrachte stemmen. In de gemeenten met meer dan 37.500 inwoners behalen de plaatselijke lijsten nog amper 3% van de stemmen. Dit sluit aan bij vorige onderzoeken over de impact van de verstedelijkingsgraad op de nationalisering van de verkiezingsgestalte¹⁵.

3. De zetelverdeling

De procentuele stemverhoudingen vormen slechts één aspect van de lokale politieke krachtsverhoudingen. Het is derhalve ook aangewezen rekening te houden met de zetelverdeling bij de analyse van de gemeenteraadsverkiezingen. De evolutie van het aantal behaalde zetels per partij wordt weergegeven in tabel V.

TABEL V
Vlaanderen. De evolutie van de zetelverdeling

	1976	1982	1988
CVP	3.279	3.022	3.018
SP	1.018	1.180	1.157
PVV	672	787	974
VU	538	659	524
AGALEV	-	77	129
VLAAMS BLOK	-	2	23
KLEIN LINKS	1	3	3
RAD	-	1	-
PSC	3	2	-
FDF	8	6	5
PS	1	3	1
PRL	-	9	5
LOKAAL	1.441	1.349	1.267

De reeds vermelde sterke lokale positie van de CVP komt opnieuw tot uiting bij de zetelverdeling. In Vlaanderen neemt de CVP 42,5% van de gemeenteraadszetels in beslag. In 108 gemeenten neemt de CVP meer dan de helft van de raadszetels in beslag. In 1982 was dit in 91 gemeenten het geval, in 1976 in 148. De winst van 17 absolute meerderheden is het netto-resultaat van de winst van 32 absolute meerderheden en het verlies van 15. 15 van de 32 nieuwe absolute meerderheden kwamen reeds in 1976 tot stand maar gingen in 1982 teloor.

(15) W. DEWACHTER, Gemeenteraadsverkiezingen en verstedelijking. In: W. DEWACHTER, e.a., *De politieke zeggingskracht van de gemeenteraadsverkiezingen*. Antwerpen, 1970, blz. 17-37.

De SP beschikt nog over 3 absolute meerderheden, de PVV over 5 en de VU over 2. In 1982 bedroegen deze aantallen respectievelijk 4, 4 en 2. De plaatselijke lijsten vormen 32 absolute meerderheden tegenover 33 in 1982 en 36 in 1976.

4. De impact van de bestuursmeerderheden

In de aanhef van deze bijdrage werd gesteld dat gemeenteraadsverkiezingen in de eerste plaats in principe een evaluatie zijn door de kiezer van de lokale politieke gebeurtenissen die plaatsgrepen tijdens de aan de verkiezingen voorafgaande legislatuur. Tabel VI gaat na wat het effect is van de positie van elke partij tijdens de uittredende legislatuur (meerderheid of oppositie) op enerzijds de feitelijke vaststelling of er winst en verlies was en anderzijds de intensiteit van winst en verlies. De intensiteit werd gemeten in indexvorm (index = behaalde percentage 1988 / behaalde percentage 1982 $\times$ 100)¹⁶. Vermits enkel de CVP in twee gevallen een status quo behaalde (eenmaal vanuit de oppositie en eenmaal vanuit de meerderheid) worden per partij slechts het procentueel aantal gevallen winst weergegeven.

TABEL VI

Vlaanderen. Impact van de positie t.a.v. de bestuursmeerderheid op de verkiezingsuitslagen

	AANTAL GEVALLEN WINST (in procenten)			INDEX PROCENTUEEL STEMCIJ- FER (1988/1982 $\times$ 100)		
	OPPOSI- TIE	MEER- DERHEID	SIGNIF	OPPOSI- TIE	MEER- DERHEID	SIGNIF
CVP	32,6	52,9	0,002	96,9	101,5	0,065
SP	38,7	51,5	0,061	96,5	104,1	0,023
PVV	62,4	65,0	0,835	122,0	112,6	0,154
VU	18,0	31,0	0,092	83,2	92,6	0,077

Tabel VI wijst op een relatie tussen de positie t.a.v. de uittredende bestuursmeerderheid en het feit of de CVP winst of verlies boekte. De politieke positie van de CVP tijdens de vorige legislatuur beïnvloedt niet de intensiteit van winst of verlies. Inzake de socialisten kan net het omgekeerde waargenomen worden: een relatie tussen de intensiteit van winst en verlies enerzijds en de oppositie- of meerderheidspositie anderzijds maar die positie kan winst en verlies op zich niet afdoende verklaren. De gegevens inzake de PVV en de VU leggen geen voldoende significant verband tussen de positie tijdens de uittredende legislatuur en de verkiezingsresultaten.

5. De situatie in de provinciehoofdplaatsen

De grootste winnaar van de gemeenteraadsverkiezingen in Antwerpen was het Vlaams Blok. Deze partij zag haar procentueel aandeel in de geldig uitgebrachte

(16) De informatie inzake de samenstelling van de lokale bestuursmeerderheden werd geput uit: L. ASSELBERGHS, *Gemeentelijk Zakboekje 1988-1989*. A.w.

stemmen aanwassen van 5,2% naar 17,7%. Het Vlaams Blok bekleedt in de Antwerpse gemeenteraad thans 10 zetels, 8 meer dan in 1982. AGALEV was de tweede winnaar, met een stemmenaan groei van 7,3% naar 9,2%. Met dit resultaat neemt AGALEV thans 5 raadszetels in beslag (winst + 1). De grootste verliezen leed de Volksunie (waar vice-premier Hugo Schiltz de lijst aanvoerde). De VU zag haar aandeel onder de Antwerpse kiezers reduceren van 14,2% naar 8,4%. Het VU zetelaantal halveerde tot 4. In het kamp der verliezers hoort ook de CVP thuis. Met 20,3% der stemmen (verlies - 3,9) houdt de CVP nog 12 van haar 15 zetels over. De SP verloor onder leiding van uittredend burgemeester Cools 0,9%. Met haar 28,8% en 17 zetels (- 2) blijft ze nog wel de eerste Antwerpse partij. De 65 jaar oude CVP-SP coalitie bleef overeind, maar gaf flink wat terrein prijs. De PVV verloor het minst: - 0,7%. Met 12,3% der stemmen blijven de liberalen 7 zetels bewaren. Voorts gaf klein links terrein prijs en behaalde de extreem-rechtse Nieuwe Partij bijna 1%, evenwel onvoldoende voor een zetel.

In Brugge won voor de derde opeenvolgende keer de SP. Aangevoerd door uittredend burgemeester Van Acker behaalde deze partij 35,6% (+ 3,3%) en won 1 zetel. Met 19 zetels vormt de SP de grootste fractie in de Brugse gemeenteraad. Van de uittredende coalitie won ook de PVV 3,4% en verdubbelde met 10,1% der stemmen haar zetelaantal tot 4. De overige coalitiepartners, met name de VU en de 'Brugse Democraten' gaven terrein prijs. De VU verwierf 9,3% der stemmen (- 4,2%) en diende van haar 6 zetels er 2 af te staan. De 'Brugse Democraten' minderden hun stemmenaan deel van 8,4% tot 6% en leverden 1 zetel in. De grootste oppositiepartij, met name de CVP verloor 3,2% en houdt 28,4% over. De CVP behoudt 15 zetels, wat er 2 minder zijn vergeleken met 1982. De enige winnende oppositiepartij is AGALEV, die haar stemmenaan deel bijna verdubbelde van 3,8% naar 7,5%. AGALEV beschikt thans over 3 raadszetels, 2 meer dan in 1982. Het Vlaams Blok haalde verder 1,6% tegenover 0,4% in 1982 maar geen zetel.

In Gent blijft de SP met 27,7% en 16 zetels de grootste partij maar leverde 1,5% en 1 zetel in vergeleken met de (overgedane) gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1983. Verlies was er ook voor de tweede grootste partij, de CVP. De christen-democraten, aangevoerd door uittredend burgemeester Monsaert, behaalden weliswaar 26,8% en 15 zetels, maar dit komt neer op een nettoverlies van - 1,6% en 1 zetel. Van de uittredende CVP-PVV meerderheid wonnen enkel de liberalen. Hun stemmenaan deel steeg van 19,3% naar 21,7%, hun zetelaantal van 11 naar 12. De Volksunie leverde 3,8% van de stemmen in. Met haar 8% zag de VU haar zetelaantal halveren tot 3. AGALEV won 2,7% en verzamelde 7,4% der geldig uitgebrachte stemmen. Met dit resultaat verdrievoudigden de ecologisten hun zetelaantal tot 3. Het Vlaams Blok wordt de nieuwste fractie in de Gentse gemeenteraad. Haar stemmenaan deel verdrievoudigde bijna tot 5,2%. Die winst resulteerde in 2 zetels.

In Hasselt verloor de CVP (die niet meer kon beschikken over uittredend burgemeester Meyers) 2,7% en 1 zetel. Met haar 40,2% en 18 zetels blijven de christen-democraten evenwel de grootste partij. De coalitiepartner PVV won 0,31% en behoudt met 11,9% der geldig uitgebrachte stemmen 4 zetels (status quo). De uittredende meerderheid kwam weliswaar enigszins verzwakt uit de kiesstrijd, maar bleef overeind. Aan de oppositiezijde ging de grootste winst naar

de SP. Aangevoerd door vice-premier Claes boekten de socialisten 4,7% en 3 zetels vooruitgang. Met 15 zetels en 34,3% overschreden ze voor het eerst de kaap der dertig procent. Het stemmenaandeel van de Volksunie slonk van 9,4% naar 5,4%. Van haar 3 zetels behield de VU er slechts 1. AGALEV behaalde 5,8% en 1 zetel, dit is 0,1% minder dan de door haar gepatroneerde lijst 'WAKKER' in 1982, die toen 1 zetel haalde.

6. De situatie in de 'faciliteitengemeenten'

Omwille van de reeds vermelde bepalingen in de wet van 9 augustus 1988 inzake de proportionele verdeling van de schepenmandaten werd met bijzondere aandacht uitgekeken naar de kiesverrichtingen in de zes faciliteitengemeenten in de Brusselse rand en Voeren. De communautaire polarisatie was het grootst in de gemeenten Kraainem, Linkebeek en St. Genesius-Rode.

In Kraainem namen slechts twee lijsten deel aan de gemeenteraadsverkiezingen : de Franstalige meerderheidslijst 'Liste du Bourgmestre Maricq' en de Vlaamse oppositielijst 'Kraainem 88'. Ondanks het feit dat de Vlaamse lijst 0,8% van de stemmen won, diende ze één zetel af te staan aan de Franstaligen (het Imperialverdelingssysteem speelde in hun voordeel door de samenbundeling van de Franstalige partijen). Anderzijds verkregen de Vlamingen één mandaat in het schepencollege door de proportionele verdeling, de Franstaligen 4.

In Linkebeek voerde uittreidend burgemeester Thiery de Franstalige meerderheidslijst 'Liste du Bourgmestre' aan tegen de Vlaamse oppositielijst 'Linkebeek 2000'. Als derde trad de tweetalige socialistische geïnspireerde lijst SLB-VGE aan. De Franstalige meerderheid won 3,9% en één zetel. De Vlaamse oppositie verloor daarentegen 4% en één zetel. De socialistische eenheidslijst haalde 0,2% meer dan de PS in 1982, maar kreeg geen zetel toegewezen. Ondanks de proportionele verdeling van de schepenmandaten slaagden de Vlamingen er niet in een vertegenwoordiger naar het schepencollege te sturen : alle drie de schepenmandaten gaan naar de Franstaligen.

Uittredend burgemeester Algoet voerde de Vlaamse meerderheidslijst 'Lijst Burgemeester Meerderheid' aan tegen de Franstalige minderheidslijst 'Intérêts Communaux - Gemeentebelangen'. Deze laatste slaagde erin de meerderheid over te nemen door een stemmenwinst van 2,2% meer dan de twee verschillende Franstalige lijsten afzonderlijk in 1982. De Vlaamse lijst verloor 0,4% van de stemmen en stond één zetel af aan de Franstaligen. De tweetalige lijst NMR haalde minder stemmen dan de lijst RAD-UDRT in 1982. Door de proportionele verdeling van de schepenmandaten krijgen de Franstaligen drie vertegenwoordigers en de Vlamingen twee vertegenwoordigers in het college van burgemeester en schepenen.

In Wemmel won de tweetalige 'Lijst van de Burgemeester - Liste du Bourgmestre' van uittreidend burgemeester Geurts 8,3% van de stemmen en 2 zetels tegenover een verlies van 1,2% en 1 zetel voor de Vlaamse lijst 'WEMMEL'. Op de socialistische lijst werd niemand meer verkozen. AGALEV krijgt evenmin een vertegenwoordiging in de gemeenteraad. De burgemeesterlijst stuurt 3 mandatarissen naar het college van burgemeester en schepenen, de Vlaamse lijst 2.

In Wezembeek-Oppem won de tweetalige lijst van uittredende burgemeester de Grunne 'Lijst van de burgemeester - Liste du Bourgmestre' 13,4% van de stemmen en 2 zetels. De Franstalige lijst 'Alliance des Francophones' verloor 8,3% vergeleken met het totaal resultaat van de Franstalige lijsten in 1982 maar geen zetels. Het verlies van 2 zetels grijpt enkel plaats bij de Vlaamse lijst 'Demokraten Wezembeek-Oppem', die 2,8% minder stemmen halen dan in 1982. De burgemeesterlijst en de Franstalige lijst sturen elk 2 mandatarissen naar het college van burgemeester en schepenen, de Vlaamse één.

De verkiezingen in de gemeente Drogenbos zijn het minst beïnvloed door de communautaire tegenstellingen. De beide ingediende lijsten waren van het tweetalige type. De 'Lijst van de Burgemeester - Liste du Bourgmestre' aangevoerd door uittredend burgemeester Calmeyn verzamelde 81,9% van de stemmen (winst + 22,5%) en won 2 zetels. De lijst GS-EC gaf 6,8% van de stemmen en 1 zetel prijs vergeleken met de twee ingediende lijsten in 1982 waarvan GS-EC poneerde de erfgenaam te zijn. De PS die 1 vertegenwoordiger in de gemeenteraad had kwam niet meer op. In Drogenbos speelt de proportionele verdeling niet : alle schepenenmandaten zijn voor de burgemeesterlijst bestemd.

In Voeren leidde waarnemend burgemeester Happart de Franstalige meerderheidslijst 'Retour à Liège' tegen de Vlaamse oppositielijst 'Voerbelangen'. 'Retour à Liège' verloor 0,2% van de geldig uitgebrachte stemmen en 1 zetel. 'Voerbelangen' won 3,3% van de stemmen en 1 zetel. In Voeren valt verder de verdubbeling van het aantal blanco en ongeldige stemmen op. De Franstaligen sturen 2 vertegenwoordigers naar het college van burgemeester en schepenen, de Vlamingen 1.

C. De resultaten in het Waalse Gewest

1. De evolutie 1976 - 1988

Tabel VII geeft een beeld van de evolutie van de behaalde stemmenpercentages door de verschillende partijen in het Waalse Gewest.

De indeling in kolommen is identiek met tabel II. De berekening van het aandeel der lokale lijsten gebeurde op dezelfde wijze als voor tabel II. De rubriek 'Divers Links' bevat de scores van de PC (Parti Communiste), UDP (Union des Progressistes), POS (Parti Ouvrier Socialiste, voorheen LRT) en PTB (Parti du Travail Belge, voorheen TPO). Onder de rubriek 'Divers Rechts' horen lijsten als PLC (Parti Libéral Chrétien), FN-NF (Front National - Nationaal Front) en PFN (Parti des Forces Nouvelles, voorheen FNK). PDB staat voor de 'Partei der Deutschsprachigen Belgier'. Divers Waals staat voor Waals georiënteerde lijsten (eventueel afgescheurd van het RW). Gezien hun aantal zijn de PSC-PRL kartels in de tabel opgenomen.

De PS blijft in Wallonië de grootste partij. Tegenover 1982 wonnen de Waalse socialisten 2%. Het kleiner stemcijfer dat deze partij in 1982 behaalde moet vooral toegeschreven worden aan het feit dat de PS toen deelnam aan kartellijsten (meestal met het RW) in steden waar de PS voorheen over een ruime aanhang beschikte zoals Ath en Luik. Die kartellijsten stonden in 1982 voor 3,6% van het totaal aantal geldig uitgebrachte stemmen in Wallonië. De PS boekte vooruitgang

TABEL VII

Wallonië. Vergelijking van de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen (1976-1988)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
PS	1976	191	42,0	36,9	714.269
	1982	194	41,6	33,3	640.644
	1988	189	43,6	38,1	739.187
PSC	1976	168	28,2	21,9	423.805
	1982	146	27,5	17,2	331.631
	1988	136	27,3	19,1	369.620
PRL	1976	97	16,6	10,1	195.724
	1982	113	22,3	12,7	243.467
	1988	109	21,8	13,9	269.127
RW	1976	49	10,9	5,0	96.043
	1982	17	5,8	1,1	21.159
	1988	9	1,5	0,2	4.210
ECOLO	1976	2	2,1	0,1	2.346
	1982	75	7,2	3,8	73.641
	1988	85	8,5	5,0	97.657
PSC-PRL	1976	45	41,8	4,9	94.297
	1982	50	42,4	9,2	176.946
	1988	47	42,4	6,1	117.945
PDB	1976	2	40,5	0,3	6.589
	1982	2	29,4	0,2	4.511
	1988	1	15,3	0,1	1.620
DIVERS	1976	1	1,3	0,0	430
WAALS	1982	16	1,9	0,4	8.335
	1988	1	7,1	0,0	448
DIVERS	1976	76	7,0	4,2	81.885
LINKS	1982	51	5,5	2,5	47.574
	1988	38	3,7	1,5	28.423
DIVERS	1982	3	1,4	0,1	2.506
RECHTS	1988	8	1,9	0,3	6.057
LOKAAL	1976	188	24,3	16,6	322.277
	1982	182	24,3	14,8	284.145
	1988	187	28,5	15,8	305.872

in 96 gemeenten maar gaf in 80 andere gemeenten terrein prijs. Het gewicht van de PS komt nog beter tot uiting bij het overlopen van de kiesverrichtingen in de verschillende Waalse arrondissementen. In het arrondissement Hoei-Borgworm haalde de PS in de gemeenten waar ze deelnam aan de verkiezingen meer dan de helft van de stemmen binnen. De PS verliest slechts in drie arrondissementen Thuin, Luik en Aarlen-Marche-Bastenaken, respectievelijk met 1,4%, 2,4% en 1,0%. In de overige 10 arrondissementen was er winst. Deze is het grootst in Neufchâteau-Virton (+ 6,6% maar daar nam de PS maar in 6 gemeenten deel aan de gemeenteraadsverkiezingen), Charleroi (+ 4,1%) en Namen (+ 4,0%).

Op het eerste gezicht boekte de PSC een gering verlies van 0,2%. Dit cijfer moet echter met de nodige omzichtigheid behandeld worden. In 1988 kwam de PSC in gemeenten waar ze voorheen over een ruime aanhang beschikte op in kartelverband. Daarenboven won de PSC in 69 gemeenten tegenover een verlies in 45 gevallen. De PSC ging in 6 arrondissementen vooruit tegenover een achteruitgang in 7. De PSC gaf het meest terrein prijs in die arrondissementen waar ze haar hoogste scores haalde; Aarlen-Marche-Bastenaken (42,7%, maar -1,6%) en Neufchâteau-Virton (38,5%, maar -2,2%). Anderzijds boekte de PSC de grootste vooruitgang in Namen (+3,8%). In een aantal andere arrondissementen was de vooruitgang nog groter, maar daar nam de PSC slechts in een te gering aantal gevallen deel aan de gemeenteraadsverkiezingen om uitspraken over het arrondissement te staven.

De PRL verloor gemiddeld een half procent vergeleken met 1982. Deze verliezende trend wordt nog duidelijker bij het overlopen van het aantal gemeenten waar winst en verlies genoteerd werd: de PRL boekte achteruitgang in 51 gemeenten, tegenover vooruitgang in 37 gevallen. De PRL boekte terreinwinst in vier arrondissementen tegenover een verlies in 9. De grootste winst kon in Nijvel opgetekend worden (+13,3%), het grootste verlies in Aarlen-Marche-Bastenaken (-6,3%).

De PSC-PRL kartels behouden gemiddeld een status quo positie. Dit wordt bevestigd door het aantal gevallen verlies en winst: respectievelijk 17 tegenover 16. Deze kartels namen het meest aan de verkiezingen deel in de arrondissementen Nijvel (7 gevallen), Bergen (6 gevallen) en Hoi-Borgworm (14 gevallen).

ECOLO won gemiddeld 1,3%. Dit is het resultaat van winst in 40 gemeenten tegenover een verlies in 12 naast het voor het eerst opkomen in 33 gemeenten. Voorts valt in Wallonië het wegwijzen van het RW (en andere Waals georiënteerde lijsten) en klein links op. Extreem-rechts boekte weliswaar winst, maar blijft vrij marginaal.

2. De spreiding van het stemmenaandeel van elke partij

Tabel VIII deelt de stemmenpercentages behaald door de grootste partijen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988 in intervallen van 10% in.

TABEL VIII

Wallonië. Procentueel aandeel van de drie grootste partijen per tien-procenten interval

INTERVAL	PS	PSC	PRL
< 10%	1,6	2,2	9,2
10 < 20%	9,5	18,4	28,4
20 < 30%	16,9	20,6	28,4
30 < 40%	27,0	26,5	12,8
40 < 50%	16,9	16,2	9,2
50 < 60%	13,8	10,3	6,4
60% +	14,3	5,9	5,5

Tabel VIII benadrukt de sterke positie van de PS in het Waalse Gewest. In meer dan een kwart van de gemeenten waar deze partij deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen verwierf ze meer dan 50% van de uitgebrachte stemmen. Slechts in 11% van de gemeenten blijven de socialisten onder de grens van de 20%.

De PSC haalde daarentegen in 16,2% van de gemeenten meer dan 50% van de uitgebrachte stemmen. In één vijfde van de gemeenten bleef de PSC onder de grens van de 20%. Van de drie grote Waalse partijen is de PRL het minst sterk ingeplant, de liberalen scoorden weliswaar in 12% van de gevallen boven de 50%, maar in 37,6% van de gemeenten waar ze een lijst indienden, slaagden ze er niet in de kaap van de 20% te overschrijden.

Tabel IX spreidt het procentueel stemmenaandeel van de grootste Waalse partijen naar het aantal inwoners van de gemeenten waar ze lijsten indienden.

TABEL IX

Wallonië. Stemmenaandeel naar inwonertal

AANTAL INWONERS	PS	PSC	PRL	ECOLO	LOKAAL
< 7.500	36,4	39,6	31,0	7,6	52,6
7.500 < 15.000	38,0	32,3	28,8	6,8	26,1
15.000 < 22.500	43,8	31,8	21,5	7,3	17,2
22.500 < 30.000	52,3	20,5	23,5	8,7	13,1
30.000 < 37.500	47,6	20,0	22,5	9,2	18,3
37.500 +	48,0	21,4	16,0	9,6	1,6

De PS scoorde het laagst in de kleinere gemeenten (minder dan 15.000 inwoners). Haar beste resultaten bereikt ze daarentegen in de middelgrote gemeenten. Daar is haar score zelfs beter dan in de grote gemeenten. De PSC neemt een aanzienlijke positie in de kleinere gemeenten in. Vanaf de middelgrote gemeenten blijft de uitslag van de PSC rond de 20% zweven. Inzake de PRL wordt opnieuw een negatief verband waargenomen tussen de behaalde resultaten en het inwonertal, zij het dat dit verband bezwaarlijk lineair kan genoemd worden. De PRL scoorde het best in gemeenten met minder dan 15.000 inwoners. In de categorie tot aan 37.500 inwoners slaagde de PRL er nog in boven de 20% te blijven. Die uitslag haalden de liberalen niet in de grootste gemeenten. Met uitzondering van de categorie gemeenten met minder dan 7.500 inwoners komt inzake ECOLO een positieve relatie naar voor tussen het inwonertal en het behaalde percentage. De omgekeerde trend geldt in grote lijnen voor de lokale lijsten, zij het dat de variatie in de gemeenten met een inwonertal tussen de 15.000 en 37.500 eerder beperkt is.

3. De zetelverdeling

Tabel X biedt een overzicht van de zetelverdeling per partij tussen 1976 en 1988.

TABEL X
Wallonië. De evolutie van de zetelverdeling

	1976	1982	1988
PS	1.648	1.664	1.725
PSC	1.177	997	995
PRL	429	618	606
RW	90	16	7
ECOLO	-	47	82
PSC-PRL	352	489	420
PS-RW	-	59	-
UDRT	-	5	-
DIVERS LINKS	67	44	15
PDB	19	14	4
DIVERS WAALS	-	2	-
LOKAAL	1.114	1.017	1.159

De sterke positie van de PS komt opnieuw tot uiting in tabel X. Deze partij slaagt erin bijna 35% van de Waalse zetels binnen te rijden. In 63 Waalse gemeenten beschikt de PS over een absolute meerderheid. Dit zijn er 8 minder dan in 1982, maar twee meer dan in 1976. De PSC neemt bijna 20% van de Waalse zetels voor haar rekening en telt 33 absolute meerderheden (verlies 1). Dit zijn er 15 minder dan in 1976¹⁷. De PRL veroverde 12% van de Waalse zetels en kan in 18 Waalse gemeenten alleen besturen. Dit is een winst van 5 vergeleken met 1982 en 8 vergeleken met 1976. Met haar 7 zetels beschikt het RW net als in 1982 over geen enkele absolute meerderheid. In 1976 kon het RW in één geval een gemeente zelfstandig beheren. De kartels PSC-PRL zijn goed voor 8,5% van de Waalse zetels en tellen 22 absolute meerderheden. Dit betekent dat in 47% van die gemeenten waar een dergelijke kartellijst deelnam aan de verkiezingen deze allianties de meerderheid veroverden. De PSC-PRL kartellijsten verwierven in 1982 29 absolute meerderheden, in 1976 17. De plaatselijke lijsten nemen 23% van de Waalse zetels in beslag en tellen 45 absolute meerderheden. In 1982 en 1976 was dit slechts in 20 gemeenten het geval.

(17) De reeds vermelde lijst AGIR (voorheen PSC) behaalde de absolute meerderheid in Komen-Waasten. De Vlaamse lijst "Gemeentebelangen" haalde daar 4,5% van de stemmen. Dit was voldoende om baat te hebben bij de proportionele samenstelling van het college van burgemeester en schepenen.

4. De impact van de bestuursmeerderheden

Tabel XI gaat na wat de impact is van de positie van elke partij tegenover de uittredende bestuursmeerderheid op de resultaten behaald op 9 oktober 1988¹⁸. De werkwijze is analoog met tabel VI.

TABEL XI

Wallonië. Impact van de positie t.a.v. de bestuursmeerderheid op de verkiezingsuitslagen

	AANTAL GEVALLEN WINST (in procenten)			INDEX PROCENTUEEL STEMCIJ- FER (1988/1982 × 100)		
	OPPOSI- TIE	MEER- DERHEID	SIGNIF	OPPOSI- TIE	MEER- DERHEID	SIGNIF
PS	55,1	54,2	1,000	98,8	150,8	0,000
PSC	51,1	66,7	0,143	103,1	105,5	0,695
PRL	66,7	33,3	0,119	113,2	98,2	0,039
PSC-PRL	66,7	33,3	0,119	113,2	98,2	0,039

De participatie in de uittredende bestuursmeerderheid oefende geen invloed uit op feitelijke winst of verlies van de PS. Anderzijds is het zo dat die participatie de omvang van de winst sterk beïnvloedde. Vanuit de meerderheid zag de PS haar procentueel stemmenaantal met 50% aangroeien. Op het eerste gezicht lijken de PSC en de PRL vruchten te plukken uit een aanwezigheid in de uittredende meerderheden, maar de gegevens zijn onvoldoende significant om definitieve conclusies te formuleren. Het effect van de positie tegenover de uittredende bestuursmeerderheid op de resultaten is vrij merkwaardig voor de PSC-PRL kartellijsten. De winst is voor deze lijsten groter indien vanuit de oppositie naar de kiezer getrokken wordt dan vanuit de meerderheid. Anders geformuleerd : PSC-PRL lijsten renderen indien ze de strijd aangaan met een PS-meerderheid, maar moeten terrein prijsgeven indien ze vanuit de meerderheid de PS op afstand willen houden.

5. De situatie in de provinciehoofdplaatsen

In Bergen veroverde de PS aangevoerd door senator Lafosse met 49,8% der stemmen (winst 5,7%) de absolute meerderheid met 25 zetels, 3 meer dan in 1982¹⁹. De PSC is de tweede winnaar. De christen-democraten dreven hun aandeel in de stemmen op van 18,5% tot 20,8% maar hun zetelaantal bleef onveranderd : 9. In de derde plaats won ECOLO 1,8% . Met 10,6% beschikken de ecologisten thans over 4 zetels in de gemeenteraad, wat een winst is van 1. De PRL is de grootste verliezer. Haar stemmenaandeel slonk van 19,4% naar 16,1%. De liberalen dienden 2 van de 9 zetels in te leveren. Tot slot dient vermeld dat de Wallingant geïnspireerde lijst UDPW met 2% van de stemmen (tegenover 6,6% in 1982) over geen enkele vertegenwoordiger meer beschikt in de gemeenteraad.

(18) De informatie inzake de samenstelling van de lokale bestuursmeerderheden werd geput uit : L. ASSELBERGHS, J. VAN SOLINGE, *Memento Communal 1988-1989*. A.w.

(19) De grootste stemmentrekker op de PS-lijst was evenwel volksvertegenwoordiger Di Rupo die meer dan het dubbel van de voorkeurstemmen van de lijsttrekker verwierf.

Ondanks de status van Bergen als provinciehoofdplaats werd met meer aandacht uitgekeken naar de kiesverrichtingen in Charleroi. Daar slaagde de PS - aangevoerd door uittreidend burgemeester en Happart-aanhanger Van Cauwenberghé - erin haar absolute meerderheid te vergroten (een stemmenaangroei van 53,3% naar 63,8%) tot 37 zetels (winst 5). De PSC dreef haar aandeel in de geldig uitgebrachte stemmen op met 11,2% tot 12,4% . Haar zetelaantal blijft evenwel ongewijzigd op 6. ECOLO behaalde 7,6% (+ 1,6%) en verwierf zodoende 3 zetels (winst + 1). De grote verliezer is de PRL. De liberalen houden nog 11,7% van de 16% in 1982 over en stonden 4 van hun 9 zetels af. De PC leverde haar laatste zetel in terwijl de Wallingant geïnspireerde lijst 'WALLON' die over één raadslid beschikte niet meer opkwam.

Naar de gemeenteraadsverkiezingen in Luik werd in het bijzonder uitgekeken omdat Luik de eerste grootstad was waar de ecologisten participeerden in het college van burgemeester en schepenen. Een exacte vergelijking opstellen met 1982 is onmogelijk vermits toen de PS optrad in kartelverband met het RW en het RPW onder de naam 'Rassemblement Populaire Socialiste Wallon' en de PSC en PRL onder de naam 'Union pour Liège'. De linkse kartellijst behaalde toen 40,8% van de stemmen en 23 verkozenen. De PS alleen verwierf in 1988 onder leiding van uittreidend burgemeester Close 40,1% en 23 verkozenen. ECOLO vond weinig electorale baat bij de participatie in de politieke meerderheid. De groenen verloren 0,34% maar behouden met 11,3% der geldig uitgebrachte stemmen hun 6 zetels. De PSC-PRL kartellijst stond in 1982 in voor 36,5% der geldig uitgebrachte stemmen en 21 zetels. De PRL verwierf in 1988 21,7% en 12 zetels, de PSC 18,4% en 10 zetels. Gezamenlijk verloren beiden dus 0,6% . De PC slaagde er niet meer in met 3% der stemmen (verlies -1,4%) haar vertegenwoordiger in de gemeenteraad te behouden. Extreem links haalde in 1988 0,7% , extreem-rechts bijna 4%.

De grootste verliezer in Aarlen is de PSC. Ze blijft weliswaar met 31% en 9 zetels de grootste partij, maar gaf 6,7% en 2 zetels prijs vergeleken met 1982 toen de christen-democraten onder de naam 'Union Communale' deelnamen aan de gemeenteraadsverkiezingen. Van de uittreedende PS-PRL coalitie plukten vooral de socialisten de meeste vruchten. Ze wonnen 3,1% en 1 zetel waardoor ze opklommen naar 26,9% en 8 zetels. De PRL verloor daarentegen 4,2% . Met haar 26,2% is ze nog goed voor een vertegenwoordiging van 7 zetels (2 minder dan in 1982) in de gemeenteraad. ECOLO behaalde 5,9% (winst + 1,1%) en stuurt voor het eerste een verkozene naar de gemeenteraad. Tot slot verkreeg de lijst 'GERONS' bijna 10% en 2 verkozenen.

In Namen verstevigde de PS haar positie door een stemmenwinst van 7,5% . Met 38,5% bekleden de socialisten thans 19 raadszetels, wat neerkomt op een winst van 3. Tweede winnaar was de PSC, met 30,1% (winst 3,9%) nemen de christen-democraten 15 zetels in de gemeenteraad in, 1 meer dan in 1982. ECOLO behaalde 12,9% . Ondanks de winst van 0,6% dienden ze één zetel in de raad af te staan. Ze behouden er nog 5. De grootste verliezer was de PRL. De liberalen kregen 17,1% achter zich tegenover 19,1% in 1982. Dit resulteerde in het verlies van 1 zetel. Ze houden er nog 8 over. Het RW dat in 1982 2 zetels toegewezen kreeg nam niet meer deel aan de gemeenteraadsverkiezingen.

C. De resultaten in het Brusselse Gewest

1. De evolutie 1976-1988

Drie factoren verhinderen een uitgebreide statistische analyse van de verkiezingsuitslagen in het Brusselse Gewest. Vooreerst is het aantal gemeenten (19) te beperkt om significante besluiten te formuleren. In de tweede plaats is de politieke configuratie van Brussel te uitgebreid: in de 19 gemeenten namen op 9 oktober 1988 27 verschillende types van lijsten aan de gemeenteraadsverkiezingen deel. Ten derde wijzigt die politieke configuratie over de verschillende verkiezingen heen. Omwille van deze redenen is de becommentariëring van de resultaten voor Brussel gebaseerd op het procentueel stemcijfer berekend op alle geldig uitgebrachte stemmen in de 19 Brusselse gemeenten.

Tabel XII poogt een overzicht te bieden van de electorale evolutie in de 19 Brusselse gemeenten tussen 1976 en 1988. De indeling in kolommen gebeurde naar analogie met tabel VII en tabel II. Met de rubriek 'Vlaams' worden Vlaamse eenheidslijsten bedoeld²⁰. Deze kunnen evenwel qua samenstelling sterk variëren. Onder de rubriek 'Divers Lokaal' horen zowel plaatselijke lijsten, niet politiek identificeerbare burgemeesterlijsten als kartellijsten thuis. De samenstelling van de rubrieken 'Divers Links' als 'Divers Rechts' gebeurde naar analogie met dezelfde rubrieken van tabel VII.

TABEL XII

Brussel. Vergelijking van de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen (1976-1988)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
CVP	1976	4	9,0	2,1	12.418
	1982	5	6,8	1,8	9.635
	1988	3	7,3	1,2	5.809
PSC	1976	14	11,6	8,7	52.078
	1982	13	10,6	7,6	39.394
	1988	13	12,6	9,1	43.174
CVP-PSC	1976	5	24,7	6,1	36.678
	1982	3	24,0	4,5	23.607
	1988	3	29,0	5,5	26.211
SP	1982	5	3,9	1,3	6.646
	1988	2	5,0	0,9	4.165
PS	1976	15	17,7	14,1	84.573
	1982	15	12,0	9,9	51.514
	1988	11	15,5	9,5	45.321
SP-PS	1976	4	33,5	6,8	52.078
	1982	3	33,4	5,4	39.394
	1988	6	27,7	9,8	43.174
PVV	1976	1	7,2	0,1	737

(20) E. LENTZEN, X. MABILLE, *a.w.*, blz. 56

	1982	3	3,4	0,9	4.811
PVV-BON	1988	1	5,2	0,6	3.030
PRL	1976	11	13,0	7,7	45.969
	1982	15	18,9	16,4	85.303
	1988	13	25,6	16,2	76.988
PL-LP	1976	8	16,7	7,4	44.327
PVV-PRL	1976	2	10,0	0,8	4.907
	1982	2	19,1	0,9	4.433
	1988	3	30,2	5,2	24.690
VU	1976	1	8,4	0,4	2.319
	1982	5	4,1	1,6	8.269
	1988	4	2,9	0,9	4.232
VLAAMS	1976	18	7,7	7,3	43.903
	1982	12	6,4	3,2	16.733
	1988	13	6,2	4,0	19.164
ECOLO	1982	16	6,6	6,1	31.644
	1988	18	8,0	7,7	36.636
FDf	1976	19	33,7	33,7	202.194
	1982	19	28,2	28,2	146.837
	1988	16	17,6	14,1	67.231
UDRT	1982	17	4,6	3,9	20.531
DIVERS	1976	15	2,8	2,5	15.110
LINKS	1982	12	1,3	1,0	5.136
	1988	15	0,9	0,8	3.702
DIVERS	1976	1	0,3	0,0	147
RECHTS	1982	7	1,5	0,5	2.682
	1988	8	2,8	1,4	6.756
VLAAMS	1982	2	1,8	0,2	798
BLOK	1988	7	1,9	0,9	4.150
PRL-PSC	1982	1	26,6	1,2	6.083
CVP-PVV	1982	2	5,1	0,6	2.954
PS-PSC	1982	1	40,1	0,5	2.860
	1988	1	47,3	0,6	2.928
PRL-FDF	1988	2	40,0	6,1	29.207
PS-FDF-PSC	1988	1	34,0	0,6	2.789
DIVERS	1976	11	3,1	2,2	13.194
LOKAAL	1982	15	5,2	4,4	22.744
	1988	10	8,1	4,9	23.280

Op het eerste gezicht wijst tabel XII op verlies van de PRL : in alle gemeenten waar de PRL deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen zag deze partij haar aandeel weliswaar aangroeien van 18,9% naar 25,6% maar haar aandeel in het totaal der Brusselse stemmen slonk gering met -0,2%. Deze beperkte achteruitgang kan verklaard worden door het feit dat de PRL in Schaarbeek niet meer onder haar eigen letterwoord opkwam, maar samen met de PVV en onafhankelijkken participeerde in de lijst NOLS. In de 10 gemeenten waar de PRL zowel in 1982

als in 1988 onder een nationaal nummer deelnam aan de verkiezingen won ze gemiddeld 2,4%. Dit was het resultaat van vooruitgang in 5 gemeenten, verlies in 4 en status quo in 1 geval. De grootste vooruitgang kan in Ukkel en Vorst opgetekend worden; respectievelijk met 9,8% en 8,9%. De PRL verloor het meest in St. Gillis: -3,8%. Het aandeel van de liberale lijsten in Brussel (PVV-BON, PRL, PVV-PRL) groeide van 18,2% in 1982 tot 22% in 1988.

De resultaten van de PS lopen parallel met deze van de PRL. Een gering verlies t.a.v. het totaal der geldig uitgebrachte stemmen in de Brusselse gemeenten, maar een winst in de gemeenten waar de PS oprad. In 9 van de 10 Brusselse gemeenten waar de PS zowel in 1982 als in 1988 deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen boekte deze partij vooruitgang, gemiddeld van 10,1% naar 13%. Enkel in St. Lambrechts-Woluwe verloor de PS gering. De PS-winst was het grootst in Vorst (+ 8%) en Elsene (+ 6%). De tweetalige SP-PS lijst in Evere kan zelfs terugblikken op een terreinwinst van 11,3%. Het procentueel aandeel van de socialistische lijsten steeg in de 19 Brusselse gemeenten van 16,6% tot 20,2%.

Het meest opvallende fenomeen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988 in Brussel was de verdere afkalving van het FDF. Deze trend was reeds bij de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1982 ingezet, maar verscherpte op 9 oktober 1988. Het FDF slaagde er zelfs niet meer in een eigen lijst in elke Brusselse gemeente in te dienen. Haar aandeel in het Brusselse stemmenreservoir slonk van 28,2% in 1982 tot 14,1% in 1988. Dit cijfer moet weliswaar genuanceerd worden door erop te wijzen dat het FDF in Anderlecht en St. Lambrechts-Woluwe gezamenlijk met de PRL een lijst indiende, maar anderzijds verloor het FDF in de 14 gemeenten waar ze zowel 1982 als in 1988 lijsten onder het nationaal nummer indiende gemiddeld met 6,7%. Dit kwam neer op een verlies in 12 gemeenten tegenover een winst in 2 (Oudergem en Watermaal-Bosvoorde). Het verlies was het meest spectaculair in Etterbeek (-22,6%) en St. Pieters-Woluwe (-16,1%).

De PSC zag haar aanhang in de 19 Brusselse gemeenten toenemen van 7,6% naar 9,1%. In de twaalf gemeenten waar de PSC zowel in 1982 als in 1988 een lijst indiende behaalden de Franstalige christen-democraten 14,2% der stemmen. Dit is een aangroei van 0,8%. De PSC won in 8 van deze gemeenten. De winst was het grootst in Anderlecht (+ 4,8%) en Jette (+ 4,4%). De PSC gaf terrein prijs in 4 gemeenten. Dit gebeurde het meest in St. Lambrechts-Woluwe (-3%) en St. Gillis (-2,5%). In Brussel diende de PSC samen met de CVP een lijst in onder de naam PSC-CVB. Getrokken door minister van state P. Vanden Boeynants won deze lijst 6,3%. De christen-democratische familie zag haar aandeel in het totaal der Brusselse stemmen omhooggaan van 13,9% naar 15,8%.

ECOLO kende een uitbreiding van haar aandeel in het totaal der Brusselse stemmen van 6,1% naar 7,7%. In de vijftien gemeenten waar ECOLO zowel in 1982 als in 1988 aantrad steeg haar electoraat van 6,5% naar 8%. In slechts vier van deze gemeenten speelde ECOLO kiezers kwijt. Deze achteruitgang was het grootst in Sint-Gillis (-2,4%). Het grootste gewin realiseerde ECOLO in Anderlecht (+ 4,6%) en Koekelberg (+ 4,2%). In beide gevallen behaalt ECOLO meer dan 10% der uitgebrachte stemmen.

Het aandeel van de zuivere Vlaamse lijsten van de grootste politieke partijen boette aan omvang in. Voor de CVP bedroeg dit verlies -0,6%, voor de SP -0,9%

en voor de VU -0,7%. Dit verlies moet vooral toegeschreven worden aan het feit dat zowel CVP, SP als VU minder strikt eentalige lijsten indienden. De PVV kwam in geen enkel van de 19 gemeenten nog onder haar eigen naam op. De Vlaamse kartellijsten kenden een aangroei van 0,8%.

Net zoals in de overige gewesten valt in Brussel de teloorgang van extreem-links op, naast de opkomst van extreem-rechts. Het Vlaams Blok verzamelde in Brussel bijna 1% van de kiezers achter zich. Tot slot moet erop gewezen worden dat het aandeel van de diverse lokale lijsten toenam met 0,5%.

2. De zetelverdeling

Tabel XIII biedt een overzicht van de zetelverdeling in de gemeenten van het Brusselse Gewest in de periode 1976-1988. In 1982 beschikte het FDF nog over vier absolute meerderheden in Brussel; Oudergem, Etterbeek, Schaarbeek (lijst NOLS) en St. Lambrechts-Woluwe. In 1988 kon het FDF enkel haar meerderheid behouden in Oudergem. De PSC kan in Ganshoren alleen de gemeente besturen (lijst LBRB), de PRL in Elsene en Koekelberg (de lijsten LB), PVV-PRL in Schaarbeek (de lijst NOLS), PS-SP in Evere en St. Gillis (in deze laatste onder de naam LB), PS-PSC in St. Joost-ten-Node (de lijst SJTN), en PRL-FDF in St. Lambrechts-Woluwe (de lijst LB). Het is opvallend dat deze meerderheden meestal tot stand kwamen in de vorm van zgn. burgemeesterlijsten. Ze beschikten m.a.w. over de uittrekkende burgemeester als lijststaandevoerder.

III. Gemeenteraadsverkiezingen - Parlementsverkiezingen

Een vergelijking opstellen van de gemeenteraadsverkiezingen met de parlementsverkiezingen is een hachelijke onderneming. Bij de organisatie van parlementsverkiezing vormt het kanton de kleinste kiesomschrijving en niet de gemeente. Slechts in 46 gevallen valt de gemeentelijke omschrijving samen met de kantonnale. Daarnaast stelt zich het bijzonder probleem in Halle-Vilvoorde waar sommige gemeenten verdeeld werden over meer dan één kanton. In de derde plaats zorgt de wijzigende politieke morfologie in Brussel voor onoplosbare interpretatieproblemen. Daarenboven is zoals in deze bijdrage reeds vermeld werd de inzet van de gemeenteraadsverkiezingen niet dezelfde als van de parlementsverkiezingen²¹. Tabel XIV poogt de resultaten van de parlementsverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen op één lijn te brengen. De gehanteerde cijfers voor de parlementsverkiezingen zijn de uitslagen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Voor de gemeenteraadsverkiezingen zijn de weergegeven cijfers de percentages voor elke partij berekend op het totaal van de gemeenten waar de betrokken partij een lijst indiende. Dit brengt mee dat de totalen niet gelijk zullen zijn aan honderd. De vergelijking wordt beperkt tot het Vlaamse en het Waalse Gewest en de grootste politieke partijen²².

(21) Voor een gedetailleerde studie over de relatie tussen de gemeenteraadsverkiezingen en de parlementsverkiezingen, zie J. LECLERCQ, E. LENTZEN, Comparaison entre les scrutins communaux et législatifs 1976-1988. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1989, nr. 1235, 40 blz.

(22) Voor de resultaten van de parlementsverkiezingen werd een beroep gedaan op: W. FRAEYS, Les élections législatives du 17 avril 1977. In: *Res Publica*, 1977, nr. 3, blz. 495-513; W. FRAEYS,

TABEL XIII

Brussel. De evolutie van de zetelverdeling 1976-1988

	1976	1982	1988
CVP	16	13	10
PSC	55	50	57
CVP-PSC	44	34	38
SP	0	5	4
PS	106	89	71
SP-PS	48	24	72
PVV	0	2	0
BON-PVV	0	0	2
PRL	51	108	117
PVV-PRL	6	14	34
PL-LP	42	0	0
VU	2	4	1
FDf	264	225	108
KP	2	0	0
VLAAMS	36	15	19
ECOLO	0	28	37
DIVERS LOKAAL	3	17	29
UDRT	0	13	0
DIVERS RECHTS	0	0	1
PRL-PSC	0	10	0
CVP-PVV	0	2	0
PS-PSC	0	14	16
PRL-FDF	0	0	40
PS-FDF-PSC	0	0	9

Uit tabel XIV blijkt dat in Vlaanderen de christen-democraten een hogere score realiseren bij de gemeenteraadsverkiezingen dan bij de parlementsverkiezingen die eraan voorafgingen. Met uitzondering van de parlementsverkiezingen van 1978 liggen de behaalde percentages van de parlementsverkiezingen volgend op de gemeenteraadsverkiezingen beduidend lager. Voor de SP geldt de omgekeerde trend. De socialisten doen het beter bij de parlementsverkiezingen die voorafgaan aan de gemeenteraadsverkiezingen. De enige uitzondering hierop wordt gevormd door de gemeenteraadsverkiezingen van 1982, maar 1981 was voor de SP dan ook een absoluut dieptepunt. De socialisten scoren ook bij de parlementsverkiezingen die volgen op de gemeenteraadsverkiezingen hoger. Een soortgelijke trend gaat opnieuw op voor de liberalen : betere uitslagen voor de parlementsverkiezingen die voorafgaan aan de gemeenteraadsverkiezingen. Met uitzondering van de parlementsverkiezingen van 1977 scoren zij beter bij de parlementsverkiezingen dan bij de gemeenteraadsverkiezingen die eraan voorafgaan. Een zelfde trend kan bij de Volksunie genoteerd worden : lagere cijfers bij de gemeenteraadsverkiezingen

TABEL XIV

Vergelijking parlamentsverkiezingen - gemeenteraadsverkiezingen

	1974	1976	1977	1978	1981	1982	1985	1987	1988
	K	G	K	K	K	G	K	K	G
VLAANDEREN									
CVP	39,9	42,8	43,9	43,5	32,0	37,6	34,6	31,4	37,0
SP	22,3	21,3	22,4	20,9	20,6	21,6	23,7	24,2	21,1
PVV	17,3	16,3	14,5	17,2	21,1	16,1	17,4	18,5	17,6
VU	16,8	14,7	16,7	11,5	16,0	14,6	12,7	12,9	11,7
AGA- LEV				0,3	4,0	6,9	6,1	7,3	6,9
VL BLOK				2,1	1,8	6,1	2,2	3,0	6,1
WALLONIE									
PS	36,8	42,0	38,7	36,7	36,2	41,6	39,5	43,9	43,6
PSC	22,6	28,2	25,7	26,9	19,6	27,5	22,6	23,2	27,3
PRL	15,1	16,6	18,9	17,4	21,7	22,3	24,2	22,2	21,8
RW	18,5	10,9	9,5	9,2	5,5	5,8	0,6	0,8	1,5
ECO- LO				1,2	6,1	7,2	6,2	6,5	8,5

K : Parlamentsverkiezingen. Uitslagen Kamer van Volksvertegenwoordigers

G : Gemeenteraadsverkiezingen

dan bij de parlamentsverkiezingen die eraan voorafgingen. In 1985 haalde de Volksunie ook een lager procentueel stemcijfer dan in de gemeenteraadsverkiezingen van 1982. Voorheen herstelde de VU zich na de gemeenteraadsverkiezingen. Voor AGALEV en het Vlaams Blok verhindert het beperkt aantal gemeenten waar deze partijen lijsten indienen een dergelijk vergelijking.

In Wallonië haalde de PS tot voor 1988 betere scores bij de parlamentsverkiezingen die voorafgingen en volgden op de gemeenteraadsverkiezingen. De gemeenteraadsverkiezingen van 1988 betekenden een kentering : de PS bleef nipt onder haar score gerealiseerd in 1987. Hetzelfde scénario geldt voor de PSC : betere resultaten bij de gemeenteraadsverkiezingen dan bij de parlamentsverkiezingen (zowel voor of na). Bij de Waalse liberalen liggen de kaarten minder duidelijk. Zowel bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 als van 1982 scoorden ze hoger dan bij de parlamentsverkiezingen die eraan voorafgingen, maar bij de eerstvolgende parlamentsverkiezingen verbeterden ze hun score van de gemeenteraadsverkiezingen opnieuw. De gemiddelde score van de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 lag daarentegen nipt onder deze van de parlamentsverkiezingen van 1987. Het RW vertoont sinds 1974 een dalende curve, zonder onderscheid naar parlaments- of gemeenteraadsverkiezingen. Het te beperkt aantal gemeenten waar ECOLO deel nam aan de verkiezingen verhindert een dergelijke analyse voor de Waalse ecologisten.

IV. Besluiten

De opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988 bedroeg 93,4% en was het geringst in het Brusselse Gewest met 82,3%. Dit Brussels cijfer wordt nog frappanter indien de opkomst berekend wordt op het aantal inwoners van het Gewest. Het resultaat van die berekening leert dat in feite amper 1 op de 2 Brusselaars naar de stembus trok. Op termijn kan dit de legitimiteit van het politiek systeem ondergraven.

In het Vlaamse Gewest verloor de CVP in geringe mate. De socialisten konden de gunstige trend die ingezet was in 1982 niet doortrekken en vielen zelfs onder het niveau van 1976. De derde verliezer was de VU. Tot de winnaars behoren vooral de PVV, AGALEV en het Vlaams Blok.

In het Waalse Gewest zagen zowel de PS, PSC, PRL en ECOLO hun aandeel in het totaal der Waalse stemmen aangroeien. Dit wordt verklaard door het niet meer opkomen van PS-RW kartellijsten en de verdwijning van UDRT naast de verdere afkalving van het RW en klein links. Van de vier grootste partijen verloor de PRL in meer gemeenten dan ze won.

In Brussel valt de verdere afkalving van het FDF op. De drie traditionele politieke families profiteerden daar het meest van. Landelijk valt de vooruitgang van de ecologisten op. De grootste aanhang verwerven ze in het Brusselse Gewest.

341 lijsten haalden over heel België een absolute meerderheid tegenover 309 in 1982. In Vlaanderen was dit in 48,9% van de gemeenten het geval, in Wallonië in 69,5% en in Brussel in 47,4%.

In Vlaanderen deden de CVP en de SP het beter indien ze deel uitmaakten van de uittredende bestuursmeerderheid, in Wallonië de PS. Opmerkelijk is het feit dat de anti-PS kartellijsten in Wallonië wonnen indien ze vanuit een oppositierol naar de kiezer trokken en verloren indien ze tot de meerderheid behoorden. Uit een enquête blijkt dat 68,9% van de kiezers beweert zich bij het uitbrengen van een stem bij de gemeenteraadsverkiezingen te laten leiden door het dienstbetoon²³. Dit kan het spelen van een meerderheidseffect in sommige gevallen verklaren: de mogelijkheden tot het bevredigen van de verzoeken van kiezers in het kader van het politiek dienstbetoon zijn immers ruimer indien de betrokken politicus tot de politieke meerderheid behoort.

De proportionele verdeling van de schepenmandaten in de gemeenten met een bijzonder taalstatuut leverden schepenen op voor de Vlaamse lijsten in Kraainem, St. Genesius-Rode, Wemmel, Wezembeek-Oppem en Voeren. Dit was niet het geval in Drogenbos (waar geen Vlaamse eenheidslijst deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen), Linkebeek en Komen-Waasten (waar de Vlaamse lijsten onder de drempel bleven).

Vergeleken met de parlementsverkiezingen van 1987 deed in Vlaanderen enkel de CVP het beter. De CVP scoort bij de gemeenteraadsverkiezingen overigens altijd hoger dan bij de parlementsverkiezingen die eraan voorafgingen. In Wallonië deed enkel de PSC het beter bij de gemeenteraadsverkiezingen dan bij de parle-

(23) Het betrof een enquête uitgevoerd door het Instituut voor Politieke Vorming (IPOVO) bij 2.266 kiezers in 10 Vlaamse gemeenten in de periode augustus-december 1987.

mentsverkiezingen. Dit is voor de PSC een vaste traditie. In 1988 deed de PS afbreuk aan dezelfde traditie.

Summary: The results of the municipal-council elections of 1988 in Belgium

In the Flemish region the greatest losers are the Flemish nationalists VU and the Socialist Party, followed by the christian-democrats of the CVP. The liberal party PVV, the ecologist AGALEV and the extreme right-wing Vlaams Blok (particularly in the city of Antwerp) are the winners. The results of the Walloon region show a gain for the socialists (PS), christian-democrats (PSC) and the ecologists (ECOLO) and a slightly liberal (PRL) recede. The high number of winners is caused by the disappearance of the socialist-Walloon nationalist alliances and the anti-tax party UDRT. Another important factor is the fall in of the walloon nationalist party RW.

The elections in the Brussels region are characterized by the further set-back of the once so strong French-speaking party FDF. The three traditional political families and the ecologists benefit by this decline.

In Flanders the christian-democrats and the socialists profit by their participation in the boards of mayor and aldermen (the local majorities), in the Walloons the socialists. The data concerning the profits by this participations show no evidence for the other parties.